

NEDERLAND *armoedevrij!*

MET SOLIDARITEIT & EIGEN KRACHT

Manifest van de Sociale Alliantie

April 2010

Inhoud

- 5 » **Inleiding**
- Deelnemende en ondersteunende organisaties**
- 9 » **Samenvatting**

- 11 » **1. Tegen de stroom in**
- 1.1. Armoede al vier maal herontdekt
- 13 » 1.2. De welvaart wordt precair
- 1.3. De toename van het aantal werkende armen
- 15 » 1.4. De sluipende afbraak van de verzorgingsstaat

- 17 » **2. De herontdekking van het sociale**
- 2.1. Er groeit een nieuw collectief bewustzijn
- 18 » 2.2. Een nieuw evenwicht tussen economische en sociale doelstellingen
- 19 » 2.3. De ongelijkheid van gelijken versus de gelijkheid van ongelijken
- 20 » 2.4. De veerkracht van armen
- 21 » 2.5. Niet de beperkingen, maar de mogelijkheden centraal stellen
- 22 » 2.6. De samenleving erbij betrekken
- 2.7. Leefbaar inkomen
- 23 » 2.8. Werken moet lonen
- 24 » 2.9. Schulden voorkómen
- 25 » 2.10. Kinderen vrijwaren van armoede

- 27 » **3. Een armoedevrije samenleving als stip op de horizon**
- 3.1. Mijn gemeente armoedevrij!
- 28 » 3.2. Nederland armoedevrij!
- 29 » 3.3. De wereld armoedevrij!

- 30 » **Sociale Alliantie**
- Colofon**

NEDERLAND *armoedevrij!*

MET SOLIDARITEIT & EIGEN KRACHT

Manifest van de Sociale Alliantie

April 2010

NEDERLAND
armoedevrij!

Inleiding »

Eind 2000 presenteerde de Sociale Alliantie haar eerste manifest tegen armoede en uitsluiting. De titel van dit manifest was *Het sociaal offensief*. Het manifest bevatte twaalf programma's met een groot aantal concrete actiepunten om armoede in Nederland te bestrijden. Twee jaar later volgde het tweede manifest onder de titel *Hoogste tijd voor sociale rechtvaardigheid*. Ook nu werden er concrete voorstellen gedaan op de terreinen van burgerschap, arbeid, inkomen, onderwijs, huisvesting en gezondheidszorg. Deze voorstellen werden in 2006 aangevuld en vernieuwd in het manifest *Meetellen en meedoen*. Dit manifest was een pleidooi om de samenleving te vernieuwen en daarbij een einde te maken aan armoede en sociale uitsluiting. In het manifest stond een passage over de dreigende teloorgang van de sociale zekerheid.

»

Die dreiging is intussen voor veel mensen bittere werkelijkheid geworden en nog meer groepen zien een toekomst van bestaansonzekerheid op zich afkomen. De armoede kruipt naar het midden van de samenleving. De financiële en economische crisis dreigt dit proces van bestaansonzekerheid te verdiepen en te verbreden. Juist in die dreiging zitten kansen op een zodanige vernieuwing van de samenleving dat armoede en sociale uitsluiting uitgebannen worden. Vanaf de negentiende eeuw is in ons land het inzicht gegroeid dat armoede in een rijk land niet als onvermijdelijk geaccepteerd hoeft te worden. Armoede kan overwonnen worden en worden voorkómen met het hebben en houden van goede collectieve voorzieningen, die mensen in de positie zetten om naar vermogen eigen bijdragen te leveren aan het goede samenleven van allen en de eigen bestaanszekerheid van een ieder. Met solidariteit en eigen kracht lukt het om armoede uit te bannen en weg te houden uit onze samenleving. Dit nieuwe manifest van de Sociale Alliantie zet een armoedevrije samenleving als stip op de horizon. Bij zo'n uitdagend perspectief kan niemand buitenspel blijven. Handen uit de mouwen voor kleine en grotere stappen in de richting van een armoedevrije samenleving!

»

Het uitdagende perspectief van een armoedevrije samenleving wordt gedragen en uitgedragen door onderstaande organisaties. Deze verbinden zich daarmee om binnen de beleidsruimte van hun eigen organisatie concrete bijdragen te leveren aan het verwerkelijken van dit perspectief.

RAAD VAN KERKEN IN NEDERLAND

Koningin Wilhelminalaan 5, 3818 HN Amersfoort, 033-4633844

Federatie Nederlandse Vakbeweging (FNV)

POSTBUS 8456, 1005 AL AMSTERDAM, 020-5816300

Christelijk Nationaal Vakverbond (CNV)

POSTBUS 2475, 3500 GL UTRECHT, 030-75111347

Humanitas

POSTBUS 71, 1000 AB AMSTERDAM, 020-5231100

Humanistisch Verbond

POSTBUS 75490, 1070 AL AMSTERDAM, 020-5219021

Stichting Cliëntenperspectief (CliP)

POSTBUS 133, 3500 AC UTRECHT, 0321-339063

Chronisch zieken en Gehandicapten Raad Nederland (CG-Raad)

POSTBUS 169, 3500 AD UTRECHT, 030-2916600

Cordaid

POSTBUS 16440, 2500 BK DEN HAAG, 070-3136253

Dienst in de Industriële Samenleving vanwege de Kerken (DISK)

LUIJBENSTRAAT 17, 5211 BR 'S-HERTOGENBOSCH, 073-6128201

Werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA

LUIJBENSTRAAT 17, 5211 BR 'S-HERTEGENBOSCH, 073-6121939

Kerk in Actie

J.HAYDNLAAN 2A, 3533 AE UTRECHT, 030-8801880

Leger des Heils

POSTBUS 3006, 1300 EH ALMERE, 036-5398111

Cliëntenraad Leger des Heils, CWZW Limburg/Brabant

KOLONEL MILLERSTRAAT 65, 6224 XM MAASTRICHT, 06-27236719

Cliëntenraad Leger des Heils, CWZW Noord-Holland

BAKENESSERGRACHT 8-10, 2011 JW HAARLEM, 06-14291535

Vincentiusvereniging Nederland

GEESTBRUGWEG 128, 2281 CS RIJSWIJK, 070-3800011

Samenwerkingsverbanden van het Landelijk Overleg Minderheden (LOM):

» *BUAT, Platform voor Molukkers*

P/A MIDDELWEG 27, 2242 BL WASSENAAR, 06-25076166

» *IOC, Inspraakorgaan Chinezen*

MALIEBAAN 13, 3581 CB UTRECHT, 030 223 2950

» *IOT, Inspraakorgaan Turken*

MALIEBAAN 13, 3581 CB UTRECHT, 030 234 3625

» *Lize, overlegpartner Rijksoverheid Zuid Europese gemeenschappen*

POSTBUS 14065, 3508 SC UTRECHT, 030 233 2100

» *SIO, Surinaams Inspraakorgaan*

MALIEBAAN 13, 3581 CB UTRECHT, 030 231 6014

» *SMN, Samenwerkingsverband van Marokkaanse Nederlanders*

POSTBUS 14172, 3508 SG UTRECHT, 030 236 7327

» *OCaN, Overlegorgaan Caribische Nederlanders*

LAAN VAN MEERDERVOORT 145 A, 2517 AX DEN HAAG, 070 380 3301

» *VON, Vluchtelingen-Organisaties Nederland*

SUMATRAKADE 1003 – 1005, 1019 RD AMSTERDAM, 020 509 1370

Forum – Instituut voor multiculturele vraagstukken

KANAALWEG 8, 3533 HG UTRECHT, 030-2974358

Tiye International – Platform of the National Organisations of black, migrant and refugee women

BOVEN VREDENBURG 65, 3511 CW UTRECHT, 030-2382547

Netwerk van Organisaties van Oudere Migranten (NOOM)

POSTBUS 2069, 3500 GB UTRECHT, 06-53554818

Landelijk overleg cliëntenraden Sociale Zekerheid (LocSZ)

POSTBUS 133, 3500 AC UTRECHT, 06-42092030

- Landelijke Vereniging van Arbeidsongeschikten (LVA)*
 POSTBUS 151, 6430 AD HOENSBROEK, 045-5691994
- Mezzo, Landelijke Vereniging voor Mantelzorgers en Vrijwilligerszorg*
 POSTBUS 179, 3980 CD BUNNIK, 030-6592222
- FNV Vrouwenbond*
 POSTBUS 8576, 1005 AN AMSTERDAM, 020-5816398
- Beweging ATD-Vierde Wereld Nederland*
 REGENTESSEPLEIN 13, 2562 EV DEN HAAG, 070-3615787
- Vereniging van Stichtingen Leergeld Nederland*
 POSTBUS 178, 5000 AD TILBURG, 013-5451656
- Landelijke Vereniging Thuislozen (LVT)*
 MOZESHUIS, WATERLOOPLEIN 205, 1011 PG AMSTERDAM, 020-6221305
- Cliëntenbond in de geestelijke gezondheidszorg*
 POSTBUS 645, 3500 AP UTRECHT, 030-2521822
- Werkgroep Landbouw en Inkomen*
 HORSTERDIJK 83, 5973 RC LOTTUM, 077-4631806
- Stichting Christelijke Schuldhulppreventie (SCS)*
 VAN DER HOUVEN VAN OORDTLAAN 6, 7316 AH APELDOORN, 06-50682782
- Stilte Actie tegen Armoede in Nederland*
 TAK VAN POORTVLIETSTRAAT 99, 3317 JS DORDRECHT, 078-6317861
- Groninger Netwerk Cliëntenraden Sociale Zekerheid*
 KUIPERSRIJGE 9, 9781 NB BEDUM, 050-3014526
- Fries Samenwerkingsverband Uitheringsgerechtigden (FSU)*
 KEETWALTJE 1, 8921 EV LEEUWARDEN, 058-2139992
- Sociale Alliantie Fryslân*
 KEETWALTJE 1, 8921 EV LEEUWARDEN, 058-2139992
- Arme Kant van Groningen en Drenthe*
 POSTBUS 146, 9410 AC BEILEN, 06-10446328
- Vereniging Cliëntenraden Sociale Zekerheid Drenthe*
 POSTBUS 123, 7900 AC HOOGEVEEN, 052-8263259
- Vereniging Sociaal Drenthe*
 OLDAMBTSTRAAT 7, 9405 EL ASSEN, 059-2414984
- POCO – Platform Overleg Cliëntenraden Overijssel*
 STRAUSSPLEIN 5, 8031 AE ZWOLLE, 06-16885187
- Provinciale Stuurgroep Arme Kant van Overijssel*
 KRANENBURG 39, 7523 BG DEVENTER, 057-0785592
- Arme Kant van Flevoland*
 WENMAEKERSSTRAAT 44, 8302 HD EMMELOORD, 052-7615960
- Stichting Gelderse Aanpak*
 POSTBUS 1238, 6801 BE ARNHEM, 06-15149269
- Unitas Nijmegen*
 OHMSTRAAT 5, 6533 LX NIJMEGEN, 024-3555666
- Provinciaal Overleg Cliëntenraden (POC) Utrecht*
 WEZERDREEF 22, 3562 BC UTRECHT, 06-22524763
- Armoedecoalitie Utrecht*
 WITTEVROUWENKADE 6, 3512 CR UTRECHT, 030-2340819

Arme Kant van Noord-Holland

DAHLIASTRAAT 142, 1616 EG HOOGKARSPEL, 022-8561736

SUNH – Steunpunt Uitkeringsgerechtigden Noord-Holland

DE ZWAANSTRAAT 17, 1949 BC WIJK AAN ZEE, 025-1373128

Platform Minima Organisaties (PMO) Haarlem

VOLHARDINGSTRAAT 2, 2031 SX HAARLEM, 023-5341195

Arme Kant van Zuid-Holland

PARKSTRAAT 32, 2514 JK DEN HAAG, 070-3181673

Stichting Provinciaal Overleg Cliëntenraden (SPOC) Zuid-Holland

POSTBUS 1024, 3000 BA ROTTERDAM, 06-30741793

ROSA – Rotterdamse Sociale Alliantie

HANG 7, 3011 GG ROTTERDAM, 010-4118132

Cliëntenraad SoZaWe

POSTBUS 1024, 3000 BA ROTTERDAM, 010-4985029

Splinter, platform voor bestrijding van armoede en sociale uitsluiting in Zeeland

POSTBUS 407, 4330 AK MIDDELBURG, 011-8682574

Stichting De Vonk, instelling voor maatschappelijk activeringswerk voor N-Brabant en Zeeland

SINT ANNASTRAAT 20, 5025 KB TILBURG, 013-4647600

Vereniging Bus – Brabantse Uitkeringsgerechtigden Samen

LANGE SCHIJFSTRAAT 109, 5038 TT TILBURG, 013-4609060

Stichting de Pijler, knooppunt van uitkeringsgerechtigdenorganisaties in Limburg

POSTBUS 1121, 6201 BC MAASTRICHT, 043-3525793

Provinciale Werkgroep Armoede Limburg

POSTBUS 1121, 6201 BC MAASTRICHT, 043-3525793

Samenvatting »

Juist nu het economisch slechter gaat, juist nu alle politieke partijen zoeken naar bezuinigingen om het doorschieten van de geldeconomie te repareren, juist nu roept de Sociale Alliantie de Nederlandse samenleving op zichzelf een doel te stellen dat past bij een welvarend land: zorg dat binnen 10 jaar geen armoede meer voorkomt in Nederland.

Met deze doelstelling pleit de Sociale Alliantie voor een samenleving waarin alle burgers respect ervaren, waarin de bestaanszekerheid voor allen en de zorg voor elkaar zijn gegarandeerd. Armoede kan overwonnen en voorkómen worden als goede collectieve voorzieningen mensen in staat stellen om naar vermogen eigen bijdragen te leveren aan het goede samenleven van allen en de eigen bestaanszekerheid van een ieder. Met solidariteit en eigen kracht lukt het om armoede uit te bannen en weg te houden uit onze samenleving.

»

Om dit doel te bereiken voert de Sociale Alliantie actie op de volgende punten:

1. Een duurzame overheidsgarantie op betaalbare, toegankelijke en goede sociale voorzieningen.
2. Een rechtvaardige inkomensverdeling en een evenwichtige lastenverdeling tussen de generaties, tussen mensen die betaald werken, mensen die gepensioneerd zijn en mensen die onbetaalde (zorg)arbeid verrichten.
3. De activerende sociale zekerheid moet veel meer aansluiten bij de eigen mogelijkheden van mensen en meer maatwerk verrichten.
4. Overheden, maatschappelijke organisaties, werkgevers en werknemers moeten de dialoog aangaan met armen om beter aan te sluiten op hun werkelijkheid en meer recht te doen aan de dynamiek van de eigen veerkracht.
5. Consulents van werkpleinen en sociale diensten opereren als ‘mogelijkheidsmakelaars’: ze hebben overal in de samenleving antennes om te ontdekken waar mensen hun mogelijkheden tot ontplooiing kunnen realiseren.
6. In introductie- en scholingsprogramma’s van dienstverleners moet meer aandacht worden besteed aan kwaliteiten als invoelingsvermogen en respectvolle bejegening van kwetsbare mensen. En aan kennis over de verschillende kwetsbaarheden die mensen, soms onzichtbaar, kunnen hebben.
7. Om voor iedereen tenminste de koopkracht te handhaven moet het sociaal minimum gekoppeld blijven aan de algemene en incidentele loonontwikkeling. Om in het verleden opgelopen achterstanden te compenseren moet het sociaal minimum elk jaar extra worden verhoogd.

8. Iedereen moet werk kunnen krijgen met een beloning die een menswaardig bestaan verzekert. Zo nodig wordt deze beloning aangevuld met andere middelen van sociale bescherming.
9. Snelle en werkzame hulp aan mensen die uitzichtloos verstrikt zijn geraakt in problematische schuldsituaties. Voorkómen dat verdere schulden ontstaan of bestaande schulden oplopen vanwege incasso- en deurwaarderskosten en goede nazorg regelen.
10. Extra aandacht en ondersteuning voor kinderen die moeten opgroeien in een situatie van armoede en sociale uitsluiting.

»

De samenleving moet op zoek naar werkelijk nieuwe wegen om de bestaanszekerheid van iedereen te garanderen. Tijdens die zoektocht naar nieuwe regelingen moeten de bestaande sociale regelingen zo veel mogelijk in stand en op peil worden gehouden. Want alleen burgers die gevrijwaard zijn van bestaansonzekerheid zijn in staat om volwaardig mee te doen aan het maatschappelijke debat over de toekomst van onze samenleving en deel te nemen aan de zoektocht naar de vernieuwing van de sociale zekerheid.

1

Tegen de stroom in »

De huidige financiële en economische crisis roept bij velen de vrees op van een verbreding en verdieping van armoede en sociale uitsluiting. Herinneringen aan de crisis van de jaren tachtig van de vorige eeuw komen op. Tegelijk biedt deze crisis kansen – mogelijk zelfs dwingende kansen – om eindelijk waar te maken wat tot nu toe met weinig succes is nagestreefd, namelijk dat alle mensen meetellen en meedoen in de samenleving waarvan ze deel uitmaken. Daarmee stelt zich een merkwaardige vraag waarop dit manifest een positief antwoord geeft: kan met een aantal pessimistische constateringën zoveel optimisme worden verzameld dat met enige geloofwaardigheid de schier onmogelijke doelstelling van een armoedevrije samenleving kan worden gelanceerd? In dit eerste hoofdstuk wordt ingegaan op enkele ogenschijnlijk autonome ontwikkelingen, die vanwege hun ongerijmdheid een spontane tegenbeweging oproepen vanuit de basis van de samenleving. In het tweede hoofdstuk wordt aangegeven welke activiteiten ondernomen kunnen worden om de corrigerende kracht van deze tegenbeweging te versterken. Het derde hoofdstuk schetst de ambitie van een armoedevrij Nederland, te beginnen dicht bij huis in ieders eigen gemeente.

1.1. Armoede al vier maal herontdekt

Met tussenpozen van ongeveer tien jaar wordt in Nederland de armoede herontdekt. In 1976 verschijnt het rapport *De laagstgekleesden*. Daarmee vragen enkele wetenschappers aandacht voor het armoedevraagstuk in Nederland. Rond 1985 publiceren onderzoekers van enkele gemeentelijke sociale diensten de rapporten *Minima zonder marge*. Daarmee plaatsen ze armoede opnieuw op de maatschappelijke agenda. In 1995 is het de politiek die de discussie over armoede opnieuw leven inblaast met de kabinetsnota *De andere kant van Nederland*. In 2005 komt de armoede opnieuw in beeld vanwege het groeiend aantal mensen in Nederland dat gebruik moet maken van voedselbanken.

Bij iedere herontdekking tekent zich het volgende patroon af: het gros van de aandacht en energie wordt niet gestoken in een analyse van de fundamentele oorzaken van armoede, maar in het afbakenen, meten en beschrijven van risicogroepen die als achterblijvende minderheden worden bestempeld. Er verschijnen geen rapporten over armoede en er worden geen conferenties over armoede gehouden, maar er komen rapporten en conferenties over armen.

Natuurlijk is het van belang om te weten dat in Nederland eind 2007 om en nabij 550.000 van de 6,9 miljoen huishoudens onder de lage-inkomensgrens leven, dat deze huishoudens moeten rondkomen van een jaarinkomen van ongeveer 9.250 euro, dat eenoudergezinnen met minderjarige kinderen het vaakst kampen met een laag inkomen, dat er relatief veel lage inkomens voorkomen onder uitkeringsontvangers en zelfstandigen, dat onder huishoudens met een niet-westerse hoofdkostwinner een laag inkomen bijna vier maal zoveel voorkomt als bij autochtone huishoudens, dat in 2007 huishoudens met een laag inkomen in doorsnee 100 euro per maand tekort komen om net boven de lage-inkomensgrens uit te komen, etc. etc. ¹ »

De ontwikkelingen rond deze en soortgelijke gegevens worden jaarlijks bijgehouden in rapporten van landelijke en lokale onderzoeksbureaus. Het accent ligt iedere keer opnieuw op het in kaart brengen van arme mensen: wie zijn ze, waar zitten ze, welke kenmerken hebben ze?

Dat zijn vragen die horen bij een beleid van armenbegeleiding. Het zijn niet de eerste vragen die opkomen bij een politiek van armoedebestrijding. Als er in een stad enkele tientallen armen zouden zijn, als er in Nederland enkele duizenden armen zouden zijn, zou er alle aanleiding zijn de invalshoek te kiezen van hulpverlening aan mensen met problemen. Maar iedere stad weet allang dat het niet om enkele tientallen gaat, maar om duizendtallen en Nederland als geheel weet ook allang dat het niet om enkele duizenden mensen gaat, maar om anderhalf miljoen mensen die in armoede verkeren. Die aantallen geven aan dat er sprake is van een samenlevingsvraagstuk: er deugt iets niet aan de wijze van samenleven. Arme mensen in kaart brengen volstaat dan niet. De processen die maken dat er zoveel mensen verarmen moeten opgespoord en aangepakt worden. Pas dan kan er sprake zijn van een goed armoedebeleid.

Het debat rond deze ontwikkelingen is in 2005 door de Sociale Alliantie op de agenda geplaatst met het werkboek *De strijd gaat lokaal. De anti-armoedebeweging zoekt antwoorden op veranderingen in het politieke, economische en sociale klimaat in Nederland.*

Het jaar 2010 is door de EU uitgeroepen tot het Jaar van de bestrijding van Armoede en sociale uitsluiting. Wat kan verhinderen dat we opnieuw het spoor volgen van de armenstudies en de rustgevende koers van de armenbegeleiding? Wat maakt dat dit keer wèl de vraag naar de armoedeveroorzakende kenmerken van onze 'normale' samenleving dwingend aan de orde kan worden gesteld?

Het antwoord op deze vraag is: daar zorgt onze 'normale' samenleving zelf voor. Deze heeft namelijk fundamentele twijfel over zichzelf opgeroepen. De financiële crisis heeft een aantal vanzelfsprekendheden over economie, markt, arbeid en welvaart ter discussie gesteld. Steeds meer mensen zijn ontevreden met de huidige situatie. Tot voor kort sloeg de sociale verslechtering als een boemerang terug op de slachtoffers die hun maatschappelijk verlies enkel konden wijten aan eigen falen. Dat eenzijdige spoor naar zelfkritiek heeft zijn onvermijdelijkheid verloren. De toenemende twijfel en de groeiende ontevredenheid versterken de roep om een sociale kritiek. Anders dan de voorheen gangbare zelfkritiek richt de herlevende sociale kritiek de aandacht op de nieuwe verhoudingen die ontstaan in de samenleving. Dat biedt kansen voor een maatschappelijk debat over nieuwe vormen van gerechtigheid. Door de alledaagse werkelijkheid van arme mensen te

verbinden met deze nieuwe sociale kritiek krijgt het armoedevraagstuk de meer fundamentele en bredere inbedding waar de anti-armoedebeweging al jarenlang op aandringt.

1.2. De welvaart wordt precair

Uit het recente onderzoek *Huishoudens in de rode cijfers* ² » blijkt dat eind 2008 minimaal 840.000 huishoudens in Nederland kampen met problematische schulden of het risico daarop. Nog eens 250.000 huishoudens worstelen door teruglopend inkomen in het huishouden met hun hypotheek. Dat is een flinke stijging vergeleken met enkele jaren terug toen nog gesproken werd van 200.000 huishoudens met problematische schulden.

Wanneer huishoudens net voldoende inkomen hebben om iedere maand rond te komen, kan één onvoorziene rekening het begin van een schuldsituatie inluiden. Deze huishoudens zijn niet in staat om tegenvallers op te vangen. Zo'n situatie van precaire welvaart doet zich niet langer alleen voor aan de randen van de samenleving. Ook huishoudens in het centrum van de samenleving krijgen te maken met onzekerheid en sociale kwetsbaarheid. Bij deze huishoudens is nog geen sprake van armoede, marginalisering en sociale uitsluiting, maar hun leven lijkt op een fragiel kaartenhuis, dat bij de geringste schok of tegenslag in elkaar dondert.

De toename van de sociale kwetsbaarheid brengt steeds meer mensen tot het besef dat de groeiende welvaart gepaard gaat met gevaarlijke trends waarmee alle burgers te maken krijgen: de uitgaven (vooral de woonlasten) stijgen, de inkomsten worden instabieler, het samenleven wordt losser, de druk van zelfontplooiing en zelfpresentatie neemt toe, de samenleving wordt complexer.¹ Mensen met weinig tot geen financiële reserves zijn bevattelijker voor de negatieve werking van deze trends. Maar ook niet-armen kunnen door deze trends in de gevarenzone terecht komen. Die ervaring schept een klimaat waarin armoede uit de sfeer van het persoonlijk falen gehaald kan worden. Het besef van sociale kwetsbaarheid plaatst armoede in de context van een hernieuwde aandacht voor het maatschappelijke vraagstuk van de sociale ongelijkheid. Dat biedt mogelijkheden om het armoedevraagstuk de meer fundamentele en bredere inbedding te geven waar de anti-armoedebeweging al jarenlang op aandringt.

1.3. De toename van het aantal werkende armen

Betaalde arbeid is de beste weg uit de armoede. Dat is een leus die niet in alle gevallen strookt met de werkelijkheid. De armoede onder de werkenden is de laatste jaren flink gestegen: van 97.000 in 1990 tot 182.000 in 2005. ³ » Bijna een verdubbeling. Het aantal zelfstandigen dat in een situatie van armoede verkeert, steeg naar verhouding nog veel meer: van 50.000 in 1990 tot 128.000 in 2005. De verwachting is dat deze cijfers de laatste jaren nog verder zijn gestegen.

Een studie over laagbetaalde arbeid in Nederland toont aan dat het minimumloon tussen 1980 en 2005 25% - 30% achtergebleven is bij de prijsstijging en 28 - 34% bij de gemiddelde loonontwikkeling. ⁴ » Anders dan vaak verondersteld

wordt, toont deze studie aan dat het percentage laagbetaalde banen in diezelfde periode niet is gedaald, maar is verdubbeld: van 5,9% in 1979 tot 11,5% in 2005. Nederlanders (vooral jongeren en vrouwen) werken in 2005 minder uren in goed betaalde banen dan in 1979 en meer uren in laag betaalde banen. Deze cijfers vormen de achtergrond en de verklaring voor de toename van het aantal werkende armen in Nederland.

De loonongelijkheid is in Nederland sterk toegenomen. Dit is mede veroorzaakt doordat het minimumloon achterbleef bij de gemiddelde loonontwikkeling en meer mensen in lage loonschalen zijn gaan werken. Daardoor bleef ook het peil van de sociale zekerheid achter. Aan de andere kant van het inkomensgebouw zijn vooral hogere lonen en lonen boven de CAO-schaal heel sterk gestegen, naast het toekennen van bonussen en extra beloningen. Voor de toekomst wordt een verdere stijging van de loonongelijkheid verwacht. Dit zal in tegenstelling tot de afgelopen dertig jaar leiden tot een groeiende inkomensongelijkheid, omdat het vanwege ingrepen in de sociale zekerheid steeds moeilijker wordt om compensatie te bieden voor inkomensdaling vanwege werkloosheid of arbeidsongeschiktheid.

Deze sombere ontwikkelingen dwingen ook (groepen) mensen die zich tot nu ver weg waanden van armoede tot nadenken over sociale kwetsbaarheid en onzekerheid. Deze verschijnselen hebben zich namelijk uitgebreid naar het midden van de samenleving. De buffer tussen baan en bijstand is dunner geworden. Voor veel flexwerkers en voor zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers) is deze buffer helemaal weggefallen. ⁵ » Dat roept twijfel op over de feitelijke uitwerking van het tot nu toe sterk aangeprezen individuele keuzemenu bij de inrichting van het persoonlijk en maatschappelijk leven. De waarde van sociale bescherming en collectieve arbeidscontracten wordt herontdekt. Ook hier liggen mogelijkheden om het armoedevraagstuk de meer fundamentele en bredere inbedding te geven waarop de anti-armoedebeweging al jarenlang aandringt.

1.4. De sluipende afbraak van de verzorgingsstaat

Omwille van een herstel van de arbeidsmarkt en uit bezuinigingsoverwegingen wordt al decennialang van verschillende zijden aangedrongen op een verlaging van de uitkeringen. Mensen die noodgedwongen zijn aangewezen op een uitkering komen daarmee in de knel en de zekerheidsgarantie van de huidige verzorgingsstaat verliest aan geloofwaardigheid.

In 1963 werd de Algemene Bijstandswet ingevoerd. Met een gegarandeerd inkomen op basis van deze wet zijn jarenlang veel mensen gevrijwaard voor armoede. Die situatie is intussen in haar tegendeel veranderd. Gaandeweg merkten mensen dat de minimumgarantie van de sociale zekerheid hen niet langer beschermde tegen armoede, maar juist steeds meer een zekere weg in de armoede is geworden. Sinds 1979 is de armoede in Nederland toegenomen van 4% tot meer dan 10%. Voor een niet onbelangrijk deel is die toename een gevolg van een overheidsbeleid dat is afgestemd op een herstel van de economie en op het behoud van de sociale zekerheid.

Daarmee wordt de vinger gelegd op een merkwaardige tegenspraak in het sociaal beleid dat vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw is gevoerd: om de verzorgingsstaat te behouden wordt deze stap voor stap afgebroken. Het besef begint nu door te dringen dat deze afbreken-om-te-behouden-strategie niet werkt: er blijft op den duur niets over! De voorzieningen zijn verminderd en de uitkeringspercentages zijn verlaagd. Als percentage van het bruto binnenlands product zijn de uitgaven voor de sociale zekerheid in 25 jaar meer dan gehalveerd: van 19 naar 9 procent. Nog steeds wordt de boodschap verkondigd dat er nieuwe maatregelen nodig zijn om de kosten van de sociale zekerheid te beperken. Die boodschap komt steeds minder aan. Mensen geloven het niet meer. Ze zien dat een uit de hand gelopen verrijking aan de ‘bovenkant’ van de samenleving en een versterkte toename van de inkomensongelijkheid samengaan met een toenemende verarming aan de ‘onderkant’ van de samenleving en een versterkte toename van bestaansonzekerheid. Het aandringen op een correctie van deze sociale ongerechtigdheden schept mogelijk een politieke meerderheid voor het realiseren van een eis die de anti-armoedebeweging al jarenlang naar voren brengt: het op een leefbaar peil brengen van het sociaal minimum en het repareren van de opgelopen achterstanden.

NOTEN

- 1 » Onderzoek naar de omvang en achtergronden van huishoudens met (een risico op) problematische schulden, uitgevoerd door onderzoeksbureau Panteia in opdracht van het ministerie van SZW, Zoetermeer, juli 2009
- 2 » Voor een praktijkgerichte analyse – in beeld, woord en geluid – van deze vijf maatschappelijke trends zie: Ellie Smolenaars, *Armoede Live!*, Aksant, Amsterdam, 2008
- 3 » SCP/CBS-publicatie 2007/30, *Armoedemonitor 2007*, redactie: Cok Vrooman (SCP), Stella Hoff (SCP), Ferdy Otten (CBS) en Wim Bos (CBS), Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau, december 2007
- 4 » Wiemer Salverda e.a. *Low-Wage Work in the Netherlands*, New York, 2008
- 5 » Will Tinnemans, *Onzeker bestaan. Leven aan de rafelrand van de arbeidsmarkt*, Nieuw Amsterdam/FNV, Amsterdam 2009

NEDERLAND
armoedevrij!

2

De herontdekking van het sociale »

De afgelopen decennia is het sociale klimaat in Nederland verhard. Dat heeft de strijd tegen armoede in veler ogen tot een ‘mission impossible’ gemaakt. Niettemin is de Sociale Alliantie jaar in jaar uit doorgestaan met de strijd tegen armoede. Die strijd is gevoerd zowel op het vlak van het denken over het samenlevingsprobleem als op het vlak van concrete acties voor een verbetering van de situatie van mensen met een (te) laag inkomen. Er zijn tekenen dat het vergrimde sociale klimaat zich wijzigt en dat er sprake is van een herontdekking van de waarde en noodzaak van het sociale. Dat biedt hoop en nieuw perspectief voor de strijd tegen armoede en voor meer sociale rechtvaardigheid.

2.1. Er groeit een nieuw collectief bewustzijn

Tot voor kort was het sociaal beleid erop gericht mensen te beschermen tegen de risico's van het bestaan, zoals ziekte, ouderdom en verlies van werk of partner. De vrije markt telde de kosten hiervan niet mee. Tegenwoordig wordt het huishoudboekje van de staat geleid als ware het een onderneming en staat het sociaal beleid steeds meer in dienst van de verdere ontwikkeling van de markt. Kostenbesparing, deregulering en privatisering zijn de trefwoorden van het moderne beleid. Dat geldt ook voor de sociale zekerheid. Privatisering, marktwerking en het profijtbeginsel hebben drie decennia overheerst. De gevolgen voor het leven van gewone mensen zijn verontrustend. Steeds meer mensen krijgen te maken met bestaansonzekerheid. Groepen mensen worden uitgesloten van de samenleving.

Vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw is een beleid gevoerd van ingrijpen in de hoogte en de duur van de uitkeringen. Naderhand kwam daar de doelstelling van volumebeperking bij en werd er steeds meer gekoerst op privatisering van de sociale zekerheid. Het sociaal stelsel dat in een jarenlange strijd van onder meer de vakbeweging en andere maatschappelijke organisaties werd uitgebouwd om de markt te temmen, te civiliseren, moet nu op orde worden gebracht door diezelfde markt. De overheid trekt zich terug en de sociale partners worden steeds meer buiten spel gezet. Voor veel mensen met flexibele banen, voor veel zzp'ers (zelfstandig ondernemer zonder personeel), voor mensen met gezondheidsproblemen, voor werklozen, voor arbeidsongeschikten, voor uitkeringsgerechtigden en voor andere groepen die niet zo sterk staan op de markt betekent deze vermarkting een verslechtering van hun situatie en hun positie. De solidariteit die de basis vormde van de sociale zekerheid, wordt erdoor ondergraven.

De sluipende afbraak van de verzorgingsstaat, de toename van het aantal werkende armen, de groei van het aantal mensen zonder betaald werk en de groei van het aantal mensen dat kampt met problematische schulden, doen twijfel rijzen over de wenselijkheid en juistheid van de ‘samenleving der individuen’. Er is nog steeds grote aandacht en waardering voor de levensopdracht om individuele capaciteiten te ontwikkelen en te verzilveren. Tegelijk merken mensen dat de ‘samenloosheid’ toeneemt, dat ze er alleen voor komen te staan in moeilijke situaties waar ze zelf weinig greep op hebben, zoals het ontstaan van een financieel-economische crisis en het wegvallen van werkgelegenheid. Er ontstaat twijfel over de privatisering van sociale risico’s. Vanuit die twijfel groeit een nieuw collectief bewustzijn. Dat is nodig om individuele problemen om te kunnen vormen tot maatschappelijke vraagstukken. In het belang van de bestrijding van armoede en sociale uitsluiting moet dat nieuwe collectieve bewustzijn worden versterkt.

Actiepunt 1:

SOLIDARITEIT MEER CENTRAAL STELLEN

Overheid, politieke partijen, maatschappelijke organisaties en burgers moeten de solidariteit tussen mensen meer centraal stellen en uitdragen. De overheid moet de toegankelijkheid, de betaalbaarheid en de kwaliteit van sociale voorzieningen duurzaam blijven garanderen. Publieke randvoorwaarden moeten de geprivatiseerde verzekeraars dwingen niet alleen oog te hebben voor het veilig stellen van hun winsten.

2.2. Een nieuw evenwicht tussen economische en sociale doelstellingen

De Sociale Alliantie onderkent dat er op het terrein van de sociale zekerheid veranderingen nodig zijn. Dat er ingespeeld moet worden op economische en maatschappelijke ontwikkelingen. Dat de economie zich moet verstaan met de natuur. Er zijn nieuwe sociale regelingen nodig op het terrein van arbeid, inkomen en sociale zekerheid. Die nieuwe regelingen maak je niet door oude regelingen te minimaliseren. De oude schoenen mogen niet weg voordat er fatsoenlijke, passende nieuwe zijn gevonden/gemaakt. Verbouwen doe je met een gedegen plan en niet met de sloophamer!

In plaats van alle aandacht te richten op het verder verkleinen van sociale zekerheden, moet er meer politieke wil en meer energie worden gestoken in het vinden van een nieuw evenwicht tussen economische en sociale doelstellingen. Daarmee wordt ook tegemoet gekomen aan de aandacht die de Verenigde Naties en de Raad van Europa vragen voor de rechten van de mens.⁶ » Economische vernieuwing kan gepaard gaan met een brede sociale bescherming. Globalisering en economische flexibiliteit met open concurrerende markten binnen en buiten Europa kunnen de basis vormen voor een wereldwijde sociale zekerheid: social security for all.

De samenleving moet op zoek naar werkelijk nieuwe wegen om de bestaanszekerheid van iedereen te garanderen. Tijdens die zoektocht naar nieuwe regelingen moeten we de bestaande sociale regelingen zo veel mogelijk in stand laten

en op peil houden. Want alleen burgers die gevrijwaard zijn van bestaansonzekerheid zijn in staat om volwaardig mee te doen aan de maatschappelijke zoektocht naar en het debat over de toekomst van onze samenleving en de vernieuwing van de sociale zekerheid. Hoe deze samenleving en hoe de sociale zekerheid eruit zullen zien is nog ongewis. Maar in ieder geval moeten ze zo zijn dat burgers sociale verbanden kunnen vormen die hen behoeden voor vernedering, armoede, verloedering en onveiligheid. Het vraagt ook om het herstel en behoud van een sociaal minimum waarvan mensen fatsoenlijk kunnen leven, mee kunnen doen in de samenleving. Mensen die kunnen werken verdienen met dat werk een loon dat hen vrijwaart van armoede. Dat geldt ook voor mensen die vanwege gezondheidsklachten of andere oorzaken een zwakke positie innemen op de arbeidsmarkt. Vormen van arbeidsparticipatie in een beschermde omgeving blijven nuttig en noodzakelijk. Aan alle mensen die nu kampen met armoede of problematische schulden moet snel en afdoende hulp worden geboden.

Actiepunt 2:

EVENWICHTIGE LASTENVERDELING EN RECHTVAARDIGE
INKOMENSVERDELING

Bij het op orde brengen en houden van de overheidsfinanciën wordt een evenwichtige lastenverdeling gerealiseerd tussen de generaties en tussen werkenden, gepensioneerden en niet-werkenden. Daarbij geldt het principe dat de schouders die economisch het sterkste zijn, de zwaarste lasten dragen. Dat maakt ook de inkomensverdeling rechtvaardiger.

2.3. De ongelijkheid van gelijken versus de gelijkheid van ongelijken

In zijn omvangrijke studie over de ecologie van de vrijheid maakt de Noord Amerikaanse filosoof Murray Bookchin onderscheid tussen twee modellen van denken over maatschappelijke ongelijkheid: de ongelijkheid van gelijken versus de gelijkheid van ongelijken. ⁷ »

Het eerste model is dat van de *ongelijkheid van gelijken*. Het gaat er van uit dat mensen van nature gelijk zijn of in een gelijke startpositie worden gezet. Door ijverig leren, hard werken, sparen, hun talenten inzetten, de geboden kansen benutten, kortom, dankzij eigen inspanningen hebben mensen ongelijkheid tot stand gebracht. Zij die meer hebben dan een ander, hebben dat verdiend. De aldus ontstane ongelijkheid wordt geaccepteerd, wordt goed geacht: ze bevordert de economische groei. Daarvan profiteren ook degenen die niet zo slim of zo ijverig zijn of die niet zo handig met hun capaciteiten hebben gewoekerd. De maatschappelijk zwakken plukken de vruchten van de door de sterken bijeen gewerkte rijkdom, die voor een deel doorsijpelt naar beneden. In die zin zijn de belangen van het individu en van de gemeenschap met elkaar in overeenstemming te brengen. Het begrip *kans* staat centraal. Zij die de kansen grijpen hebben recht op de bijeen gewerkte welvaart. Zij die de kansen niet benutten, kunnen altijd nog profiteren van de maatschappelijke rijkdom, zij het dat ze daar dan wel iets voor moeten doen. In dit denkmodel is het normaal je af te vragen of er in de huidige verzorgingsmaatschappij nog voldoende ongelijkheid aanwezig is om de economische groei in gang te houden.

Het tweede model is dat van de *gelijkheid van ongelijken*. Dit model heeft als uitgangspunt dat mensen van nature ongelijk zijn en dat het beter is dat gegeven te erkennen. Dan kun je er namelijk wat aan doen. Gelijkheid ontstaat in een sociale context, bij een bepaalde maatschappelijke organisatie van produceren, distribueren en samenleven. Tussen de belangen van de samenleving en die van het individu bestaat een relatie. Centraal daarin staat het begrip *compensatie*. We zouden ook kunnen zeggen: aan ieder naar behoefte, van ieder naar vermogen.

In dit model is men bezorgd over de vraag of er in de moderne samenleving nog voldoende gemeenschapszin en rationaliteit is om grotere gelijkheid tot stand te brengen.⁸ »

Het sociale beleid is te eenzijdig geënt op het mens- en maatschappijbeeld van de zelfbewuste burger, die zijn leven in eigen hand neemt, die zijn eigen loopbaan plant, die eigen keuzes maakt, die zichzelf indekt tegen risico's. Tegelijk richt dit beleid zich op groepen voor wie dit mensbeeld ver weg is: mensen zonder werk, mensen met een handicap, mensen met weinig inkomen, mensen die niks te kiezen hebben en het leven moeten nemen zoals het komt. Het sociaal beleid heeft de pretentie deze mensen te activeren tot meedoen, tot het nemen van eigen verantwoordelijkheid. Dat kan alleen als deze mensen meetellen, als ook mensen die geen sterke positie innemen op de markt evenzeer ertoe doen in de samenleving. Pas dan is er sprake van een fatsoenlijke samenleving: een samenleving waarin mensen respect voor elkaar hebben, waarin geen plaats is voor vernedering, armoede, uitsluiting, verloedering en onveiligheid. Zo'n samenleving waarin mensen meetellen, is gerechtigd mensen aan te spreken om mee te doen en naar vermogen een eigen bijdrage te leveren aan het goede samenleven. Het sociaal beleid, landelijk en lokaal, moet daarom eerst en vooral gericht zijn op het laten meetellen van mensen.

Actiepunt 3:

MEETELLEN EFFENT DE WEG NAAR MEEDOEN

De activerende sociale zekerheid moet een ander model van sociale gelijkheid gaan hanteren. In plaats van de fictieve gelijkheid van mensen moet ze uitgaan van de feitelijke ongelijkheid van mensen. Dat betekent veel meer aansluiten bij de eigen mogelijkheden van mensen en meer maatwerk verrichten.

2.4. De veerkracht van armen

Het gaat om meetellen en meedoen. En meetellen gaat hierbij vooraf aan meedoen. Er is niets mis mee om mensen aan te spreken op hun eigen verantwoordelijkheid, maar dan moeten er wel reële mogelijkheden zijn voor mensen om die eigen verantwoordelijkheid waar te maken. Een beroep op eigen verantwoordelijkheid van mensen vraagt dus op de eerste plaats om een samenleving die haar sociale verantwoordelijkheid onderkent en opneemt. De samenleving hoort zo te zijn dat armoede niet voorkomt en dat geen (groepen) mensen gedwongen worden tot een tweederangs burgerschap of tot een leven als uitgeslotene, als niet-burger die bij wet verstoken blijft van sociale voorzieningen.

Een samenleving waarin mensen met een beperking volwaardig kunnen meedoen staat maatschappelijk en economisch sterker. Drempels die meedoen

belemmeren worden weggenomen. Burgers met een handicap of chronische aandoening hebben recht om mee te doen in de samenleving, als het kan in de vorm van betaald werk dat zodanig beloond wordt dat mensen een menswaardig bestaan hebben. Voor werkgevers moet het aantrekkelijk en vanzelfsprekend zijn om mensen met een beperking in dienst te nemen.

Actiepunt 4:

DIALOOG AANGAAN EN VEERKRACHT AANSPREKEN

Overheden, maatschappelijke organisaties, werkgevers en werknemers moeten de dialoog aangaan met armen om van henzelf te horen welke beelden mensen hebben van hun eigen situatie, wat ze van zichzelf en van anderen verwachten. Het verduren van armoede getuigt van veerkracht. Deze kan door armen zelf en door anderen worden aangesproken om armoede te overwinnen en sociale uitsluiting te beëindigen.

2.5. Niet de beperkingen, maar de mogelijkheden centraal stellen

Bij het formuleren en uitvoeren van het sociale beleid worden niet de beperkingen, belemmeringen en onvermogens van mensen centraal gesteld, maar juist hun mogelijkheden, interesses en capaciteiten. Niet zoals instanties die mogelijkheden zien of willen zien ter reductie van uitkeringsrechten, maar zoals mensen die zelf zien ter vergroting van hun greep op het eigen leven. Mensen worden uitgedaagd om hun eigen mogelijkheden te ontdekken en te ontwikkelen en hun veerkracht en weerbaarheid te versterken. Om mensen die operatie met zichzelf te laten uitvoeren zijn faciliteiten nodig: een stimulerende en uitdagende omgeving. Wat die omgeving precies is en waar ze zich bevindt kan van persoon tot persoon anders zijn. Het is goed om armen met behandelplannen en verbetertrajecten uit te dagen hun mogelijkheden te ontdekken en te ontwikkelen. Daarnaast moet er voldoende ruimte zijn voor goed toegeruste hulpverlening waar mensen zichzelf kunnen zijn zonder onder druk gezet te worden om weg te springen uit de situatie waarin ze zich bevinden, ook al is die situatie ogenschijnlijk of feitelijk uitzichtloos. Aan mensen met weinig of geen perspectieven op de arbeidsmarkt moeten mogelijkheden worden geboden om emplooi te vinden in de sfeer van het vrijwilligerswerk en de onbetaalde samenlevingsopbouw. Ook daar, in de zogeheten ‘civil society’, kunnen mensen hun kwaliteiten ontdekken en uitbouwen en met ondersteuning en begeleiding werken aan de opbouw van hun sociaal kapitaal.

Actiepunt 5:

HELPEN EN ONDERSTEUNEN VANUIT MOGELIJKHEIDSZIN

Landelijke organisaties als het ministerie van SZW, VNG en Divosa moeten stimuleren en faciliteren dat lokale organisaties van maatschappelijke dienstverlening consulenten en hulpverleners in dienst hebben die opereren als ‘mogelijkheidsmakelaars’: ze hebben overal in de samenleving antennes om te ontdekken waar mensen hun mogelijkheden tot ontplooiing en emplooi kunnen brengen.

2.6. De samenleving erbij betrekken

De kijk op armoede en op armen is heel belangrijk voor het algemene klimaat in de samenleving. Het bepaalt ook de inhoud van het sociaal beleid en de wijze waarop dit beleid wordt uitgevoerd. Bij armoedebestrijding wordt vaak uitsluitend naar de overheid gekeken en naar mensen met een laag inkomen. Armoede en sociale uitsluiting zijn echter geen eigenschappen van mensen, maar kenmerken van samenlevingen. Het zijn verschijnselen die samenhangen met maatschappelijke en economische ontwikkelingen die spanningen en oneffenheden oproepen in de samenleving. Deze heeft daar nog geen passend antwoord op gevonden. Mensen met een (te) laag inkomen staan voor de vraag: hoe kunnen wij (blijven) meedoen in de samenleving? De samenleving als geheel staat voor de vraag die daaraan vooraf gaat: hoe kunnen we ervoor zorgen dat kwetsbare mensen meetellen en reële mogelijkheden hebben om mee te doen?

Armoede en sociale uitsluiting zijn problemen die niet los gedacht kunnen worden van de wijze waarop de samenleving is georganiseerd. Het aanpakken van deze problemen gaat iedereen in de samenleving aan, ook burgers en organisaties die weinig van armoede afweten, die denken dat zij er niets mee te maken hebben, die er mogelijk ook niets mee te maken willen hebben. Het zijn juist deze mensen en deze organisaties die de houdingen en verhoudingen in de samenleving het meeste bepalen en door hun dagelijks denken en doen de speelruimte bepalen die mensen met weinig geld krijgen om mee te doen, erbij te horen. De samenleving hoort zo te zijn dat armoede niet voorkomt en dat geen (groepen) mensen gedwongen worden tot een tweederangs burgerschap. Dat geldt voor het land als geheel. Het geldt evenzeer voor het samenleven in iedere afzonderlijke gemeente.

Actiepunt 6:

MEER RESPECT EN INVOELINGSVERMOGEN VOOR KWETSBARE MENSEN

Bij het aantrekken van sociale dienstverleners moet expliciet worden gevraagd naar bekendheid met de leefwereld van armen. In introductie- en scholingsprogramma's van dienstverleners moet meer aandacht worden besteed aan kwaliteiten als invoelingsvermogen en respect. Mensen die heel kwetsbaar zijn en niet assertief, doen minder beroep op het respect van anderen. Toch hebben juist die mensen respect nodig, bijvoorbeeld om hun zelfrespect te vergroten. Dat vereist van hulpverleners een extra inspanning om de verborgen waarde van de ander te zien.

2.7. Leefbaar inkomen

Armoede is meer dan een gebrek aan inkomen, maar zonder een leefbaar inkomen kan armoede niet worden opgelost. Veel van de huidige armoede is ontstaan, omdat door overheidsmaatregelen in het verleden het sociaal minimum te laag is geworden. Door het sociale minimum jarenlang te bevroren is het onvoldoende koopkrachtig geworden om de wel doorgaande kostenontwikkeling te kunnen bijbenen. Vooral de woonkosten zijn de laatste jaren flink gestegen.

Zeker als mensen langere tijd zijn aangewezen op zo'n minimum, ervaren ze grote problemen met rondkomen.

Nieuwe methoden om armoede met lagere armoedegrenzen te meten, kunnen dat feit mogelijk uit de statistieken halen maar niet uit de werkelijkheid. Met een andere definitie hoeft men wellicht minder armen te tellen, maar dat wil niet zeggen dat de armen die niet meer geteld worden er niet zijn en dat hun armoede opgelost is.

Een rechtvaardig inkomensbeleid vraagt om het tegengaan van het steeds verder uit elkaar groeien van inkomens en vraagt ook om het optrekken van het sociaal minimum naar een niveau dat mensen in staat stelt als volwaardige burger deel te nemen aan de samenleving. Het sociaal minimum moet voldoende zijn om fatsoenlijk van te leven, zonder dat lokale overheden en particuliere fondsen genoodzaakt zijn allerlei noodverbanden aan te leggen.

Actiepunt 7:

SOCIAAL MINIMUM VERHOGEN EN KOPPELING HANDHAVEN

Om voor iedereen tenminste de koopkracht te handhaven moet het sociaal minimum gekoppeld blijven aan de algemene en incidentele loonontwikkeling. Om in het verleden opgelopen achterstanden te compenseren moet het sociaal minimum elk jaar extra worden verhoogd.

2.8. Werken moet lonen

Werk boven inkomen. Dat was vanaf de jaren tachtig het politieke en economische motto. De benedenwaartse druk op het minimumloon en de sociale zekerheid is mede de oorzaak van het vraagstuk van de werkende armen. Het komt steeds vaker voor dat mensen verschillende kleine baantjes moeten zien te krijgen om een inkomen te verwerven waarvan ze kunnen leven. Velen lukt dat niet. Voor een deel is de problematiek van de werkende armen een gevolg van de marktwerking: wat vroeger volwaardige banen waren zijn nu kleine bijbaantjes geworden die geen volwaardig inkomen opleveren. Dat geldt onder meer voor banen bij de post en banen in de zorg. De tarieven waarvoor zzp'ers – zelfstandigen zonder personeel – moeten werken, zijn vaak benedenmaats. Openbare inschrijvingen, budgetdenken en marktwerking leiden tot een uitholling van het minimumloon. Om deze tendens te keren moeten gemeenten en andere overheidsinstanties er voor waken werk aan te besteden waarbij CAO-afspraken niet in acht worden genomen. Plannen om het minimumloon nog verder te verlagen miskennen de ernst van de situatie en belemmeren juist dat mensen zich op eigen kracht uit de armoede werken.

De problematiek van 'werken en toch armoede hebben' doet zich het meeste voor bij alleenstaande ouders met kinderen. Om de eigen inzet van deze groep te ondersteunen en hun mogelijkheden te vergroten moeten er meer volwaardige grotere deeltijdbanen komen, moet de aanvullende alleenstaande-ouderkorting worden verhoogd en moeten er meer en meer betaalbare voorzieningen komen in de sfeer van kinderopvang.

Actiepunt 8:

GEWOON GOED WERK, VOOR IEDEREEN

Het beleid moet erop zijn gericht om te voorkómen dat mensen met betaald werk toch te maken krijgen met armoede. Iedereen moet werk kunnen krijgen met een beloning die een menswaardig bestaan verzekert. Zo nodig wordt deze beloning aangevuld met andere middelen van sociale bescherming.

2.9. Schulden voorkómen

Het hebben van schulden zorgt voor persoonlijke en maatschappelijke problemen. Deze moeten in hun onderlinge samenhang worden aangepakt. De schuld-
hulpverlening moet integraal zijn. Het kampen met problematische schulden bemoeilijkt de (arbeids)participatie of belemmert deze zelfs. In de aanpak van problematische schulden is veelal de nadruk gelegd op de verbetering en verandering van het gedrag van mensen die in de schulden zitten of dreigen te komen. Dat is belangrijk, maar volstaat niet.

In het kader van de aanpak van problematische schulden heeft het kabinet eind 2007 een aantal maatregelen genomen om het verstrekken van kredieten moeilijker te maken. Dat is een belangrijke stap om het ontstaan van problematische schulden te voorkómen. Daarnaast is het van belang om de positie van de schuldenaar te versterken. Begin 2008 verscheen een rapport van de landelijke organisatie van de sociaal raadsliden (LOSR) waarin aandacht wordt gevraagd voor misstanden bij de invordering van schulden. Gesignaleerd wordt dat door invorderingsmaatregelen zoals beslag en verrekening het inkomen van de schuldenaren vaak daalt tot een niveau onder het bestaansminimum van de beslagvrije voet. Dat wil zeggen dat mensen minder inkomen hebben dan 90% van de normbedragen van de bijstandswet. Naderhand heeft de LOSR daar nog een rapport aan toegevoegd over de incassokosten die vaak de grens van het redelijke verre overschrijden. Dat brengt mensen in een onmogelijke situatie die leidt tot een verveelvoudiging van de toch al grote problemen. Een dergelijk aangroeien en het uitbreiden van problemen kan worden voorkómen door een betere rechtsbescherming van de mensen met problematische schulden. ⁹ »

Er moet meer aandacht worden besteed aan de vraag hoe de positie van alleenstaande moeders met problematische schulden kan worden verbeterd. Wanneer de vrouw alleen aansprakelijk wordt gesteld voor de schulden en er is sprake van een ex-partner moeten de schulden in ieder geval in tweeën worden gedeeld. Als duidelijk aantoonbaar te maken is dat de vrouw geen bemoeienis heeft gehad met het aangaan van de schulden, moet de schuld volledig ten laste van de man worden gebracht, ook al is er sprake van gehuwd zijn in gemeenschap van goederen. Bij mannen die verdwenen zijn na duidelijke oplichting, fraude, fysiek of psychisch geweld moet een wettelijke regeling ingevoerd worden, die het mogelijk maakt voor de vrouw om op korte termijn van zo'n man te kunnen scheiden.

Extra aandacht en ondersteuning zijn ook nodig voor kinderen die moeten opgroeien in een situatie van problematische schulden. In veel situaties kan hulp van particuliere fondsen het verschil uitmaken tussen meedoen en niet-meedoen in de samenleving. Landelijke en lokale overheden moeten deze fondsen steunen en ermee samenwerken. In het belang van kinderen.

Actiepunt 9:**HET ONTSTAAN VAN PROBLEMATISCHE SCHULDEN VOORKÓMEN**

Als onderdeel van de schuldhulpverlening moet extra aandacht worden besteed aan preventie. Door voorlichting, snelle signalering van betalingsachterstanden, budgetteringscursussen en verbod op agressieve reclame kan het ontstaan van schulden voorkómen worden. Tevens moet worden tegengegaan dat de schulden alsmaar oplopen ten gevolge van invorderingsacties. Bij aanmelding voor schuldhulpverlening moet er meteen een stop worden gezet op lopende invorderingen. Tenslotte is nazorg erg belangrijk om herhaling van schuldsituaties te voorkómen.

2.10. Kinderen vrijwaren van armoede

Eén op de acht kinderen in Nederland leeft op of rond de armoedegrens. Het gaat om ongeveer 400.000 kinderen! Deze kinderen en jongeren hebben vaak te maken met problemen op verschillende terreinen: gezondheid, sociaal-emotionele ontwikkeling, onderwijs, toekomstkansen. Vanwege financiële problemen kiezen veel jongeren voor een vervolgopleiding die beneden hun niveau ligt. Naast gebrek aan mogelijkheden voor een goede sociale en emotionele ontwikkeling en naast achterstand in startkansen door belemmeringen op het terrein van onderwijs, worden veel jongeren uit gezinnen met een bijstandsuitkering al op jeugdige leeftijd geconfronteerd met een financiële zorgplicht voor hun ouders. Zo'n start in het leven is niet goed voor hun gevoel van eigenwaarde, hun recht op zelfstandigheid en hun loopbaanperspectief. Dat geldt voor alle kinderen die in zo'n situatie zitten, maar speciaal voor kinderen uit huishoudens die te maken hebben met generatielange armoede.

Actiepunt 10:**LEERKRACHTEN GEVOELIG MAKEN VOOR ARMOEDEPROBLEMEN**

Het stimuleren en faciliteren van scholen en vrijetijdsverenigingen om een gericht beleid te voeren rond armoede van kinderen: docenten, besturen en begeleiders trainen om vroegtijdig signalen op te vangen en om op respectvolle wijze adequate hulp te geven of te mobiliseren.

NOTEN

- 6 » Zie de *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* van de Verenigde Naties en het *Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens* van de Raad van Europa
- 7 » Murray Bookchin, *The ecology of freedom*, Cheshire Books, Palo Alto, 1982
- 8 » In een recente studie zetten de econoom Richard Wilkinson en de gezondheidswetenschapper Kate Pickett uiteen waarom samenlevingen waarin sociale gelijkheid gerealiseerd wordt, beter af zijn dan samenlevingen die gekenmerkt worden door sociale ongelijkheid. Richard Wilkinson en Kate Pickett, *The Spirit Level. Why equality is better for everyone*, Penguin Books, Londen, 2010
- 9 » Deze twee rapporten van de LOSR zijn: *Mensen met schulden in de knel* (maart 2008) en *Incassokosten, een bron van ergernis* (november 2008)

NEDERLAND
armoedevrij!

3

Een armoedevrije samenleving als stip op de horizon

De Verenigde Naties hebben in 2000 doelen gesteld voor het nieuwe millennium. Een van deze doelen is dat wereldwijd in 2015 de armoede gehalveerd is. Dat is een gigantische opgave. Waarschijnlijk een onmogelijke opgave. Maar in het rijke Nederland kan het onmogelijke wellicht wèl gerealiseerd worden. In 2015 kunnen we de armoede gehalveerd hebben in alle gemeenten van Nederland en in 2020 kan elke gemeente armoedevrij zijn. Het komende decennium kan in een latere terugblik aangemerkt worden als het decennium waarin de armoede verdween uit Nederland. Het EU-jaar van de armoedebestrijding moet deze decenniumoperatie inluiden. Met die pretentie doet de Sociale Alliantie mee aan dit EU-jaar.

3.1. Mijn gemeente armoedevrij!

Reeds vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw hebben gemeenten beleid ontwikkeld om in de eigen gemeente als lokale overheid (nood)maatregelen te nemen om minimahuishoudens te ondersteunen. Die lijn werd vanaf 1995 stelsmatig uitgebouwd en het rijk stelde ook steeds meer middelen beschikbaar voor dit aanvullende beleid. Bij de invoering van de Wet werk en bijstand in 2004 werd dit beleid bijgesteld en verminderde het rijk de steun aan het lokale minimebeleid. Maar intussen is die steun weer volop aanwezig en wordt vanuit het rijk zelfs toegegeven dat het sociaal minimum alleen toereikend is als de lokale voorzieningen daaraan toegevoegd worden. Zonder in discussie te treden of dat een wenselijke situatie is, moet worden vastgesteld dat de lokale minimavoorzieningen inderdaad nodig zijn om mensen uit de armoede te halen en te houden. Daarom wordt er terecht door gemeenten zoveel geld en aandacht besteed aan goede aanvullende minimavoorzieningen en aan het goed gebruik van deze voorzieningen.

Als een gemeente goede minimavoorzieningen heeft en als deze voorzieningen daadwerkelijk gebruikt worden door iedereen die er recht op heeft, mag deze gemeente zich armoedevrij noemen. Maar de gemeenschap – de stad of het dorp – is daarmee nog niet armoedevrij. In een armoedevrije gemeenschap is er ook geen sprake van sociale uitsluiting. Daar tellen mensen mee zoals ze zijn en hebben ze mogelijkheden om mee te doen aan de samenleving. Om naast inkomensgebrek ook sociale uitsluiting te bestrijden en te voorkómen, is de inzet nodig van tal van maatschappelijke organisaties en groepen van burgers. Alleen een gemeenschap die dat voor elkaar krijgt, mag zichzelf een armoedevrije stad of een armoedevrij dorp noemen.

Armoede heeft veel gezichten en veel verschijningsvormen. In iedere gemeente zijn organisaties en groepen actief die bepaalde vormen van armoede en uitsluiting bestrijden. Deze organisaties worden uitgenodigd hun doelstelling en hun activiteiten aan elkaar kenbaar te maken en tevens naar elkaar toe uit te spreken welke een of twee concrete en afrekenbare stappen komend jaar worden gezet in de strijd tegen armoede en sociale uitsluiting. Gebundeld vormen deze concrete stappen de lokale sociale agenda voor komend jaar. Halverwege het jaar komen organisaties en groepen bijeen om elkaar te informeren over de gang en stand van zaken en elkaar te motiveren voor een volgende serie afrekenbare stappen in de lokale sociale agenda voor het jaar daarop. Zo komt stap voor stap de stip op de horizon dichterbij en wordt het doel van een armoedevrije gemeente binnen afzienbare tijd bereikt.

Daarbij is het van belang te vertrouwen op de werking van de ‘zwaan-kleef-aan-formule’: niet wachten tot iedereen die in de bus zou moeten zitten daadwerkelijk in de bus zit, maar alvast kalmpjes aan beginnen te rijden en overal stoppen om nieuwe medereizigers op te pikken. Het helpt enorm als de lokale overheid de tocht naar de stip op de horizon stimuleert en als het even kan de regie op zich neemt. De lokale overheid kan er voor zorgen dat iedereen die recht heeft op minimavoorzieningen deze daadwerkelijk krijgt. Ze kan stimuleren dat maatschappelijke organisaties er samen de schouders onder zetten om de doelstelling van een armoedevrije gemeente (stad of dorp) in 2020 daadwerkelijk te realiseren.

3.2. Nederland armoedevrij!

Als we Nederland in 2020 echt armoedevrij willen maken moet niet alleen gemeentebreed, maar ook landsbreed het besef aanwezig zijn dat armoede meer is dan een persoonlijk lot van arme mensen. Onderkend moet worden dat er maatschappelijke ontwikkelingen aan de gang zijn die iedereen in een positie van armoede kunnen brengen. De verhalen van mensen die dit is overkomen maken duidelijk dat er in veel armoedesituaties een gebrek is aan de condities om vorm en inhoud te geven aan het eigen leven. Door armen te stimuleren en toe te rusten zelf het woord te nemen, wordt het gevoel voor het armoedevraagstuk bij de medeburgers vergroot en verdiept.

Er zijn twee zaken die vaak door minima worden benoemd als de zuignappen die hen in een situatie van armoede gevangen houden. Het zijn twee zaken die sterk samenhangen, te weten: het te lage minimum en de toeslagenwirwar. Het minimumloon en de uitkeringen werden de laatste 25 jaar anders behandeld dan de andere lonen. Gelegd naast de ontwikkeling van de prijzen – vooral voor wonen, energie, gezondheidszorg, verzekeringspremies en openbaar vervoer – heeft deze handelwijze van de overheid geleid tot een structurele uitholling van de koopkracht van het sociaal minimum. Om in het verleden opgelopen achterstanden te compenseren moet het sociaal minimum elk jaar extra worden verhoogd.

De ontoereikendheid van het sociaal minimum is een van de oorzaken van het ontstaan van een wirwar aan toeslagen. Het gaat onder meer om zorg-, huur- en kinderopvangtoeslagen. Deze zijn dermate ingewikkeld dat veel burgers ze niet

begrijpen. En bij de uitvoering ervan worden veel fouten gemaakt of er moeten bedragen worden terugbetaald, waardoor met name mensen met (te) lage inkomens in de problemen komen. De Landelijke Organisatie van Sociale Raadslieden heeft onlangs in een rapport een aantal voorstellen gedaan om de werking van de toeslagensystematiek in ieder geval voor minimahuishoudens te verbeteren.⁹ » Daarmee zou veel armoede weggenomen of voorkómen kunnen worden. Een nog betere stap naar een armoedevrij Nederland zou worden gezet als het sociaal minimum stapsgewijs op een toereikend niveau zou worden gebracht. Veel landelijke toeslagen en lokale regelingen zouden dan achterwege kunnen blijven.

3.3. De wereld armoedevrij!

Het is al een grote uitdaging om de eigen gemeente en het eigen land in 2020 armoedevrij te maken. Een nog grotere uitdaging is het om de hele wereld armoedevrij te maken. Het is onwaarschijnlijk dat deze doelstelling in 2020 wordt gehaald. Zo'n wereldwijde doelstelling overstijgt ook verre het werkerrein van de Sociale Alliantie. Toch kan door het streven naar armoedevrije gemeenten in een armoedevrij Nederland een stevige bijdrage worden geleverd aan het verder weg liggende doel van een armoedevrije wereld. Daarom neemt de Sociale Alliantie stelling tegen oproepen om geld voor armoedebestrijding in de Derde Wereld te gebruiken om de armoede in Nederland te bestrijden. Beide moeten gebeuren!

NOOT

⁹ » MOgroep Welzijn&Maatschappelijke Dienstverlening/LOSR, *Toeslag of tegenslag? Knelpunten in regelgeving en uitvoering van de Awir*, Utrecht, december 2009

Sociale Alliantie

Eind 2000 hebben de anti-armoedebeweging en haar bondgenoten besloten hun krachten beter te bundelen en de verzamelde inzet meer gericht toe te spitsen op een beperkt aantal programma's. Dat gebeurt in de *Alliantie voor sociale rechtvaardigheid*, korthedshalve meestal aangeduid als de *Sociale Alliantie*. In gezamenlijk overleg worden concrete actiepunten voor de korte termijn geformuleerd en worden trajecten uitgezet om de gestelde doelen te bereiken. Dit gezamenlijk kader is verwoord in het manifest *Het Sociaal Offensief* (2000) en verder uitgewerkt in twee vervolgmantesten: *Hoogste tijd voor sociale zekerheid* (2002) en *Meetellen en Meedoen* (2006).

De Sociale Alliantie is een thematisch netwerk: er wordt in een open en flexibele structuur samengewerkt op basis van gezamenlijk geformuleerde centrale thema's. Vertrekpunt zijn de eigen activiteiten die de afzonderlijke organisaties ontwikkelen ten aanzien van de brede maatschappelijke problematiek van verarming en verrijking. De meerwaarde van de Sociale Alliantie is dat ze deze afzonderlijke activiteiten thematisch met elkaar verbindt. Jaarlijks wordt een serie alliantiedagen georganiseerd rond actuele onderwerpen. Daaraan wordt deelgenomen door enkele honderden kaderleden en kartrekkers van lokale groepen en organisaties.

Met ingang van 2001 is gestart met een jaarlijks overleg tussen de coördinerend bewindspersoon voor armoede in het kabinet en de Sociale Alliantie met als inzet om op basis van een gezamenlijke sociale agenda concrete werkafspraken te maken en wederzijds inspanningsverplichtingen aan te gaan.

Het initiatief tot de vorming van de Sociale Alliantie werd genomen door: Anti-armoedeproject Aanpak, CNV, FNV, Humanistisch Verbond, Humanitas, Raad van Kerken in Nederland, Sjakuus. Intussen maken zestig landelijke en provinciale organisaties deel uit van de Sociale Alliantie en via deze organisaties een veelvoud van lokale en regionale groepen.

SECRETARIAAT:

dr. Raf Janssen

VELDSTRAAT 37

5988 AK HELDEN

TEL 06 50202921

INFO@STICHTINGCLIP.NL

WWW.SOCIALEALLIANTIE.NL

Colofon

Nederland armoedevrij!

Met solidariteit & eigen kracht

ISBN/EAN: 978-90-78353-11-9

UITGAVE VAN

Sociale Alliantie

April 2010

SAMENSTELLING

De tekst van deze publicatie is opgesteld in samenspraak met de organisaties die het manifest mee ondertekenen.

VORMGEVING

ARTs Now design, Maastricht

DRUK EN AFWERKING

Drukkerij Pasklaar, Sittard

REDACTIE

Raf Janssen

TEKSTCONTROLE

Ger Ramaekers

BESTELLEN

*Deze publicatie kan worden besteld door 5 euro over te maken op rekeningnummer 4270067 ten name van Stichting CliP in Utrecht onder vermelding van 'manifest 2010'.
(Prijs inclusief porto: 5 per exemplaar.)*

» Graag uw adresgegevens vermelden i.v.m. het toesturen!

NEDERLAND
armoedevrij!

